

Powstanie Wielkopolskie

<https://pw.ipn.gov.pl/pwi/historia/oddzialy-powstancze/8629,Lotnictwo-Wojsk-Wielkopolskich-1919-r.html>
2021-10-26, 20:43

Lotnictwo Wojsk Wielkopolskich 1919 r.

Marek Rezler

W końcu 1918 r. od r. 1913 stacjonował 4 lotniczy oddział zapasowy (Flieger Abteilung Nr. 4), zajmujący się głównie remontowaniem samolotów i prowadzeniem szkolenia pilotów; nie było to lotnisko bojowe. W składzie załogi byli żołnierze niemieckiej i polskiej narodowości. Poza tym w Poznaniu po usunięciu sterowców z hali na Winiarach, w pomieszczeniu tym urządzono magazyn sprzętu lotniczego. W armii niemieckiej Polacy służyli też w lotnictwie, niektórzy z nich, m.in. sierżant-pilot Wiktor Pniewski, od 1918 roku byli członkami Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. On też, w czasie służby w 4 Lotniczym Oddziale Zapasowym, zaczął nawiązywać kontakt ze służącymi w Ławicy rodakami; do połowy grudnia, Pniewski miał już pod swoim wpływem pięciu pilotów, dwóch obserwatorów i ponad 30 żołnierzy z obsługi technicznej.

Po zajęciu Poznania przez powstańców wielkopolskich w końcu grudnia 1918 r. jedynym, zagrożeniem dla miasta była stacja lotnicza w Ławicy. Rankiem 6 stycznia 1919 r., w wyniku zorganizowanej akcji stację zdobyto.

W ręce powstańców wpadło 30 samolotów (część gotowa była do natychmiastowego lotu), wiele części zapasowych, silników i amunicji lotniczej. Wcześniej bez walki opanowano halę Zeppelina na Winiarach, gdzie znajdowało się około 200 rozłożonych na części samolotów; zapasy te, znacznie przekraczające potrzeby wojsk powstańczych, w dużej mierze posłużyły dla wyposażenia wojsk lotniczych państwa polskiego. Maszyny gotowe do lotu od razu przystosowano do wykorzystania, na skrzydłach i kadłubach zaś pojawił się polski znak lotniczy: biało-czerwona szachownica, przerobiona z niemieckiego znaku krzyża. 7 stycznia nad Poznaniem przeleciał samolot z takimi znakami. Pierwszym polskim komendantem stacji został formalnie (Rozkaz Dowództwa Głównego nr 2 z 7 stycznia 1919 r.) porucznik Protazy Kadzidłowski, w rzeczywistości był nim sierżant (potem podporucznik) Wiktor Pniewski. Dawny „Flieger Ersatz Abteilung Nr. 4” przemianowano na „Stację Lotniczą w Ławicy”. Sprawami lotniczymi w Dowództwie Głównym zajmował się od 6 stycznia 1919 r. Departament Lotnictwa, którego kierownikiem został ppor. obserwator Jan Stempniewicz. Ostatecznie sprawę dowodzenia lotnictwem w Armii Wielkopolskiej uregulowano w styczniu 1919 roku, po objęciu stanowiska Głównodowodzącego przez generała Józefa Dowbor Muśnickiego: 18 stycznia dowódcą Stacji Lotniczej w Ławicy mianowano tymczasowo ppor. pilota Jerzego Dziembowskiego, a w 22 stycznia stanowisko to objął pułkownik-pilot Gustaw Macewicz, były oficer 1. Korpusu Polskiego w Rosji.

Początkowo, w pierwszych dniach po zajęciu stacji lotniczej w Ławicy, lotnictwo polskie w Poznaniu liczyło 5 pilotów, 2 obserwatorów i 32 mechaników lotniczych. Ale już w lutym było 21 pilotów, 19 uczniów-pilotów, 1 obserwator i 20 strzelców płatowcowych. Etat wojsk lotniczych został zatwierdzony 31 stycznia 1919 roku. Początkowo organizacja przypominała strukturę wojska lądowego. Komendantem Stacji (o statusie batalionu) był sierżant-pilot Wiktor Pniewski. Wojska Lotnicze (bo taką oficjalną nazwę przyjęto w strukturze Armii Wielkopolskiej) składały się z czterech kompanii: 1 Kompania Lotnicza - dowódca sierżant-pilot Józef Mańczak, 2 Kompania Warsztatowa (Franciszek Gruszkiewicz), 3 Kompania Wartownicza (Józef Szyfter), 4 Kompania Rekrucka. Z czasem 1 kompania przejęła funkcję szkoły lotniczej, przygotowującej pilotów i

obserwatorów. W sierpniu 1919 roku w Ławicy powstała Wyższa Szkoła Pilotów, od lutego 1919 r. w Ławicy funkcjonowała też Szkoła Obserwatorów. Osobno powołano Szkołę Warsztatową, przekształconą w Szkołę Obsługi Lotniczej. Poznań w tym czasie był jednym z najważniejszych ośrodków szkolenia pilotów wojskowych w kraju. W sumie utworzono 1 Wielkopolską Eskadrę Polną, 2 i 3 Eskadry Lotnicze oraz 4 Wielkopolską Eskadrę Bojową. 1 Wielkopolska Eskadra Polna została powołana 12 lutego 1919 roku, na jej czele stał ppor. pil. Wiktor Pniewski. Od 14 marca eskadra była podporządkowana dowódcy Grupy Wielkopolskiej działającej wtedy w okolicy Przemyśla. Po różnych zmianach przydziału weszła w skład II Grupy Lotniczej, a 13 kwietnia 1920 roku została przemianowana na 12 Eskadrę Wywiadowczą.

1 Eskadra Lotnicza (potem 1 Polna Eskadra, 1 Eskadra Wielkopolska) liczyła prawie dwustu ludzi, obsługa techniczna liczyła 3 oficerów, 25 podoficerów i 115 szeregowych, dysponowała warsztatami, czterema samochodami i motocyklem dla łącznika. Latano na samolotach Albatros C V, Albatros C VII, D.F.W i AEG. Od marca do czerwca 1919 roku Eskadra działała w okolicach Przemyśla. Potem do września stacjonowała na lądowisku Wojnowice koło Buku, a jej piloci prowadzili rozpoznanie w rejonie Chodzieży, Piły i Babimostu.

2 Wielkopolska Eskadra Lotnicza powstała 14 lutego 1919 r. w Poznaniu; dowódca: rtm. pil. Tadeusz Grochowalski. Używano samolotów typu Halbestadt CL II, Halberstadt CL V oraz Albatros D. III. W początkach kwietnia została skierowana w rejon Nowego Miasta nad Wartą, z bazą w Kłęce; w tym okresie na czele Eskadry stał ppor. Edmund Norwid-Kudło. Zarówno T. Grochowalski, jak E. Norwid-Kudło wywodzili się z 1. Korpusu Polskiego, pozostały skład kadry był Wielkopolanami pochodzeniem. W 2 Eskadrze Wielkopolskiej służyli sierżant-pilot Łukasz Durka i sierżant-obserwator Kruszona, którzy zginęli śmiercią lotników w maju 1919 roku koło Nowego Miasta – pierwsi lotnicy Wojsk Wielkopolskich, którzy zginęli podczas służby. W maju 1919 roku Eskadra wykonywała loty propagandowe nad obszar Górnego Śląska. W następnym miesiącu piloci Eskadry prowadzili rozpoznanie lotnicze na froncie północnym z rejonu Kruszwicy nad

Bydgoszcz i Toruń. Od sierpnia 1919 roku piloci i obserwatorzy Eskadry byli zaangażowani w walkach na froncie wschodnim, pod rozkazami generała Stanisława Szeptyckiego, w składzie I Grupy Lotniczej.

3 Wielkopolska Eskadra Lotnicza Polna, została utworzona 6 marca 1919 roku, zaangażowana była w starciach na obszarze Wielkopolski, w okresie rozejmowym: do czerwca i od września do października 1919 roku. Ta jednostka lotnictwa wielkopolskiego bazowała na lądowisku Góra, w pobliżu Jarocina. Piloci wykonywali loty propagandowe nad Górny Śląsk. Dwie załogi: sierżant-pilot Władysław Wrembel i sierżant-obszator Marian Skorzyński oraz popr.-pilot Wiktor Lang i sierżant-obszator Jan Kasprzak, zostały zestrzelone, a druga dostała się do niewoli niemieckiej. Od czerwca do sierpnia 1919 r. 3 Eskadra działała na Ukrainie, a następnie wróciła do Wielkopolski i zajęła lądowisko w okolicach Buku. Jej piloci wykonywali loty rozpoznawcze w okolicy Nakła i Piły. 25 maja 1919 roku, została sformowana

4 Eskadra Bojowa Wielkopolska – myśliwska, dowodzona była przez por. pil. Jerzego Dziembowskiego. Stacjonowała w Ławicy, pozostając w dyspozycji Dowództwa Głównego, a potem Naczelnego Dowództwa. Była to jednostka przede wszystkim szkolna, latająca na samolotach typu Fokker D VII, Fokker E. V, Albatros D III (Oeffag); w lipcu 1919 roku z Francji dostarczono samoloty Spad. 20.07. 1921 r. sformowano w Poznaniu 3 Pułk Lotniczy, który stacjonował w koszarach i na lotnisku dawnego 4 oddziału zapasowego.

Powiązane informacje

Organizacja wojsk lotniczych i
aeronautycznych według stanu
na 15 lipca 1919 r.

Niemieckie naloty na Ławicę w dniach 7 i 8 stycznia 1919 r. w relacjach poznańskiej prasy.